

Qarabağ məsələsi yenə “soyuducu”ya qoyulur: Tərəflər daxili siyasət problemlərinə köklənib

written by Shahin Jafarli Şahin Cəfərli

“Hesab edirəm ki, Milanda baş tutan son görüşdə erməni həmkarımla uzun zamandan etibarən ilk dəfə qarşılıqlı anlaşmaya nail olduq.”

“Təəssüf ki, Milanda keçirilən son nazirlər toplantısından bəri Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli istiqamətində hər hansı bir konkret irəliləyiş barədə məlumat verə bilmirəm.”

Birinci cümləni Azərbaycanın xarici işlər naziri Elmar Məmmədyyarov 2018-ci ilin dekabrında ATƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İtaliyanın Milan şəhərində keçirilən iclası çərçivəsində Ermənistanın xarici işlər naziri Zohrab Mnatsakanyan ilə görüşündən sonra, ikinci cümləni isə bundan düz 1 il sonra – 2019-cu ilin dekabrında qurumun Slovakiyanın paytaxtı Bratislavada keçirilən toplantısındakı çıxışında deyib. Milan görüşündən və orada verilən nikbin açıqlamalardan sonra Bakı Araşdırmalar İnstitutunda dərc olunan [yazımın](#) başlığı belə idi: “Dağlıq Qarabağ sülhü: real şansı, yoxsa növbəti illüziya?”

İlin sonunda sualın əslində heç kim üçün gözlənilməz olmayan cavabını yenə azərbaycanlı nazir özü verdi.

Uzlaşmaz mövqelər

XİN rəhbərlərinin Bratislava görüşündən əvvəl – dekabrın 3-də Azərbaycan tərəfi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair [rəsmi mövqeyini](#) ATƏT-in Nazirlər Şurasına təqdim

etdi. Orada bildirilir ki, münaqişənin həlli yalnız Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində, onun suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət əsasında mümkündür. Azərbaycan münaqişənin həllində BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə, ATƏT qərarlarına, xüsusən 1994-cü ildə Budapeşt sammitinin qərarlarına söykənən mərhələli yanaşmaya sadıqdır. Azərbaycan hökuməti hesab edir ki, ilk addım münaqişənin fəsadlarının aradan qaldırılmasıdır: Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağdan və ətraf ərazilərdən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmalıdır. Həll prosesinin növbəti mərhələsi Azərbaycanın Konstitusiyasına və qanunvericiliyinə uyğun olaraq, Azərbaycanın daxilində Dağlıq Qarabağ bölgəsi əhalisi üçün özünüidarəetmə statusunun müəyyənləşdirilməsidir. Bəyanatda konkret qeyd olunur ki, Azərbaycan bu çərçivədən kənarda münaqişənin heç bir siyasi həllini düşünmür. Nazir Məmmədyyarov özü isə Şuranın toplantısındakı [çıxışında](#) problemin həllində tərəqqi əldə olunmamasını son bir ildə Ermənistan rəhbərliyinin sülh prosesini pozmaq üçün ardıcıl cəhdlər göstərməsi ilə izah etdi. O, baş nazir Nikol Paşinyanın "Qarabağ Ermənistandır, nöqtə!" bəyanatını buna misal kimi diqqətə çatdırdı.

ATƏT XİNŞ toplantısı və Məmmədyyarov-Mnatsakanyan görüşü ərəfəsində Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrov Azərbaycana [səfər](#) etdi. Xatırladaq ki, rusiyalı nazirin noyabr ayında Ermənistana səfəri və orada verdiyi bəyanatlar, xüsusən də "Dağlıq Qarabağ xalqının razılığı olmadan hər hansı razılaşma mümkün deyil" sözləri Bakıda narazılıqla qarşılanmışdı. ([Bu](#) mövzunu Bakı Araşdırmalar İnstitutundakı əvvəlki yazımda şərh etmişdim.) Məmmədyyarov Bratislavadakı çıxışında Lavrovun bu sözlərinə də dolayı cavab verdi. O bildirdi ki, erməni icmasını Dağlıq Qarabağ xalqı kimi təqdim etmək cəhdləri bölgənin yerli azərbaycanlı icmasının mövcudluğunu inkar edir və onların bölgənin gələcəyi üzrə qərar qəbulu prosesinin tərkib hissəsi olmaq hüququnu şübhə altına alır. Belə bir mövqe etnik təmizləmənin nəticələrini qanuniləşdirmək məqsədi güdür və beynəlxalq insan hüquqlarına

qətiyyən uyğun deyil.

Ermənistanın xarici işlər naziri də öz növbəsində Azərbaycana cavab olaraq, ölkəsinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair 7 bənddən ibarət rəsmi mövqeyini təqdim edib. Bu [bəndlərə](#) nəzər salanda tərəflərin mövqelərinin bir-birindən nə qədər uzaq olduğunu görürük. Təkcə 2-ci bəndi qeyd etmək yetərlidir, orada qeyd olunur ki, Dağlıq Qarabağ xalqının Azərbaycanın ərazi bütövlüyü xaricində öz müqəddəratını təyinetmə hüququ Azərbaycan tərəfindən tanınmalıdır. Bu şərtin Azərbaycan hökuməti tərəfindən qəbul olunması isə mümkün deyil. Eləcə də, Azərbaycanın münaqişənin həlində ilk addım kimi Ermənistan ordusunun bütün işğal olunmuş ərazilərdən, o cümlədən Dağlıq Qarabağdan çıxarılması şərtini irəli sürməsi erməni tərəfi üçün qəbul edilməzdir. Bu cür diametral şəkildə fərqlənən mövqeləri uzlaşdırmaq çox çətin, hətta qeyri-mümkün görünən işdir.

Təsadüfi deyil ki, Məmmədyarov və Mnatsakanyanın Bratislavada keçirdikləri görüşün yeganə nəticəsi onların növbəti dəfə görüşmək barədə razılığa gəlməsindən ibarət oldu. 3,5 saat davam edən danışıqların yekunları haqqında münaqişə tərəflərinin imzası olan hər hansı açıqlama yayılmadı, yalnız həmsədr ölkələrin nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri adından ortaq [bəyanat](#) verildi. Bəyanatda münaqişənin həllinin ATƏT-in Helsinki Yekun Aktının prinsiplərinə (güc tətbiq etməmək və güc tətbiqi ilə hədələməmək; ərazi bütövlüyü; bərabərhüquqluluq və öz müqəddəratını təyinetmə hüququ) əsaslanmasının zəruriliyi təkrar vurğulanır, eyni zamanda tərəflərin 2009-cu ildə Afinada verdikləri və ATƏT Nazirlər Şurasında bəyənilmiş birgə bəyanatına istinad olunur, həmsədr ölkə prezidentlərinin 2009-2012-ci illərdə Akvil, Muskoka və Astanada təklif etdikləri əlavə elementlərin nizamlanmaya daxil edilməsinin vacibliyi diqqətə çatdırılır. [Afina bəyanatında](#) həmsədr ölkələr tərəflərə 2007-ci ilin noyabrında Madriddə təklif olunmuş təməl prinsiplərin son variantının işlənib hazırlanmasında dəstək vəd etmiş, Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirləri isə buna hazır olduqlarını

öz imzaları ilə təsdiqləmişdilər.

Göründüyü kimi, verilən bəyanatlarda sülh prosesinin tarixi boyunca qəbul olunmuş digər rəsmi açıqlamalara istinadlar var. Rusların matryoska kuklaları kimi, bu sənədlərin hamısını bir-bir açanda yenə ucu gedib Madrid prinsiplərinə çıxır. Tərəflərə hər dəfə mesaj verilir ki, sülh müqaviləsi həmin prinsiplərin əsasında hazırlanmalıdır və bundan dönüş yoxdur. Bu prinsiplərin nədən ibarət olduğunu bir daha xatırladaq:

- Dağlıq Qarabağ ətrafındakı ərazilərin Azərbaycana qaytarılması;**
- Dağlıq Qarabağa təhlükəsizliyini və özünüidarəetməsini təmin edəcək müvəqqəti statusun verilməsi;**
- Ermənistan və Dağlıq Qarabağ arasında dəhlizin yaradılması;**
- Dağlıq Qarabağın yekun statusunun hüquqi öhdəlik yaradan öz iradəsini ifadə etmə yolu ilə müəyyənləşdirilməsi;**
- Bütün məcburi köçkün və qaçqınların öz əvvəlki yaşayış yerlərinə qaytarılması;**
- Sülhməramlı əməliyyat da daxil olmaqla, beynəlxalq təhlükəsizlik təminatları.**

Bu prinsiplərin içərisində hər iki tərəfin öz xeyrinə yozduğu bəndlər var. Azərbaycan bu müddəaların mərhələli şəkildə yerinə yetirilməsini istəyir, yəni əvvəlcə Erəmənistən ordusunun işğal olunmuş ərazilərdən tam şəkildə çıxarılmasını tələb edir və yalnız bundan sonra digər bəndləri yerinə yetirəcəyini söyləyir. Ermənistan isə paket həll variantına tərəfdardır və bütün məsələlərin eyni sənəddə əksini tapmasını, tərəflərin sinxron şəkildə addımlar atmasını dəstəkləyir. Ermənistanın mövqeyinin qısa xülasəsi belədir: ətraf rayonlardan (geniş dəhliz saxlanılmaqla) bir şərtlə çıxırıq ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini qəbul etsin.

Həmsədr ölkələr Bratislavada yaydıqları açıqlamada ATƏT-in Minsk qrupu formatının nizamlanma prosesinin yeganə və dəyişməz platforması olduğunu da bəyan ediblər. Bunu Azərbaycanın davamlı şəkildə BMT qətnamələrinə istinad etməsinə cavab kimi qiymətləndirə bilərik. Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə istinad etməsi və münaqişənin həllində bunların nəzərə alınmasını tələb etməsinin səbəbi budur ki, həmin sənədlərdə açıq şəkildə işğalçı qüvvələrin ələ keçirdikləri ərazilərdən geri çəkilməsi tələbi əksini tapıb. Bu baxımdan BMT TŞ-nin [822](#) sayılı, [853](#) sayılı, [874](#) sayılı və [884](#) sayılı qətnamələri Azərbaycan diplomatiyasının uğurudur, lakin ATƏT-in himayəsində aparılan həll prosesində bu sənədlər əsas götürülmür, Ermənistan qəti şəkildə buna qarşı çıxır.

Bundan başqa, vasitəçilərin son bəyanatında 2016-cı ilin aprel döyüşlərindən sonra razılaşdırılmış, ATƏT-in şəxsi nümayəndəsinin monitoring missiyasının genişləndirilməsi barədə müzakirələrin bərpası çağırışı da var. Söhbət atəşkəs rejiminə riayət edilməsini etibarlı şəkildə təmin etməkdən gedir. Bu məsələ də Azərbaycanın həvəs göstərmədiyi problemlərdən biridir. Çünki Azərbaycan hökuməti hesab edir ki, əsas məsələ atəşkəsin möhkəmləndirilməsi yox, konfliktin həllidir.

Qarabağın vaxtı deyil

Əslində bu il tərəflər 2018-ci il Milan görüşündə razılaşdırıldığı kimi, xalqları sülhə hazırlamaq və 2019-cu ilin martında Vyanada baş tutmuş Əliyev-Paşinyan [görüşündə](#) humanitar sahədə addımların atılması barədə qərarlar qəbul ediblər. Məsələn, iyun ayında [əsir mübadiləsi](#) həyata keçirilib. Noyabrda isə Azərbaycan və Ermənistan jurnalistlərinin qarşılıqlı [səfərləri](#) gerçəkləşib. Lakin Azərbaycan hökuməti hesab edir ki, siyasi prosesdə irəliləyiş olmasa, bu cür addımlar heç bir nəticə verməyəcək.

Hazırkı mərhələdə iki tərəf də Qarabağ ixtilafının həlli kimi

çox riskli məsələ ilə bağlı qərarlar qəbul etmək həvəsində və gücündə deyil. Həm Azərbaycan, həm də Ermənistan rəhbərliyi daxili siyasət problemlərinin həllinə köklənib. Azərbaycanda uzun illərin siyasi durğunluğundan sonra 2019-cu ilin sonlarına doğru dinamizm müşahidə olunmağa başlayıb. Hakimiyyət içərisində transformasiya prosesi gedir: köhnə dövrün kadrları tədricən birinci vitse-prezidentə yaxın olan daha gənc kadrlarla əvəzlənir. İcra hakimiyyətində başlanan bu proses [Milli Məclisin buraxılması](#) və yeni seçkilərin təyin olunması ilə qanunverici hakimiyyəti də əhatə etdi. Ermənistanda isə Nikol Paşinyan bir tərəfdən öz dayaqlarını möhkəmləndirmək və revanşist qüvvələri sıradan çıxarmaq, digər yandan isə sosial-iqtisadi sahədə real nəticələr ortaya qoymaq üçün çalışır. Keçmiş prezident Robert Koçaryanın 1 mart 2008-ci il hadisələri ilkə əlaqədar istintaqa cəlb edilərək saxlanılmasından sonra Qarabağ klanının daha bir lideri və daha bir sabiq prezident – [Serj Sarkisyan](#) da korrupsiya ittihamı ilə istintaqa cəlb olundu. Hələlik Sarkisyan təcridxanaya salınmasa da, onun da azadlığı məhdudlaşdırılıb və barəsində başqa yerə getməmək barədə iltizam tədbiri seçilib.

Belə bir əhəmiyyətli siyasi mərhələdə Qarabağ məsələsi hökumətlər üçün yalnız baş ağrısı ola bilər. Onların maraqları baxımından yanaşdıqda, deyə bilərik ki, bunun yeri və vaxtı deyil.